

УДК 378.014

© Троцько А.В., Голубнича Л.О., 2017 р.

<http://orcid.org/0000-0002-8093-9610>

<http://orcid.org/0000-0002-1753-467X>

Троцько А.В., Голубнича Л.О.

УРЯДОВА ПОЛІТИКА З ПИТАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІСТОРІОГРАФІЮ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ (70-80-ті рр. ХХ ст.)

У статті узагальнюється державна політика з питань вищої освіти в період 70-80-х років минулого століття, яка позначилася на розвиткові вузівської теорії навчання та дидактичній думці науковців Східноукраїнського регіону. Значної уваги приділено аналізу основних постанов Раді Міністрів СРСР і ЦК КПРС із зазначених питань. Визначено стрижневі інструкції та настанови Міністерства вищої освіти СРСР, які вплинули на дидактичні пошуки вчених досліджуваного регіону. З'ясовано завдання, що висувалися перед вищими навчальними закладами керівництвом держави. Встановлено перелік проблем дидактики вищої школи, що розроблялися науковцями окресленого регіону відповідно до завдань уряду. Виявлено вплив урядової політики в галузі вищої школи на заснування на теренах СРСР численних спеціалізованих друкованих видань, присвячених питанням вищої освіти, де вчені регіону популяризували свої думки. Зазначено, що першим та провідним виданням був саме український періодичний науковий журнал «Проблеми вищої школи».

Ключові слова: *дидактика, вища освіта, історіографія, урядова політика, дидактична проблематика, Східноукраїнський регіон.*

Троцько А.В., Голубничая Л.А. Правительственная политика по вопросам высшего образования и ее влияние на историографию дидактики высшей школы Восточного региона Украины (70-80-е гг. ХХ в.). В статье обобщается государственная политика по вопросам высшего образования в период 70-80-х годов прошлого века, которая сказалась на развитии вузовской теории обучения и дидактической мысли ученых Восточного региона Украины. Значительное внимание уделено анализу основных постановлений Совета Министров СССР и ЦК КПСС по указанным вопросам. Определены стержневые инструкции и наставления Министерства высшего образования СССР, которые повлияли на дидактические поиски ученых исследуемого региона. Выявлены задачи, выдвигаемые перед высшими учебными заведениями руководством государства. Установлен перечень проблем дидактики высшей школы, которые разрабатывались учеными очерченного региона в соответствии с задачами правительства. Выявлено влияние

правительственной политики в области высшей школы на основании на территории СССР многочисленных специализированных печатных изданий, посвященных вопросам высшего образования, где ученые региона популяризировали свои мысли. Отмечено, что первым и ведущим изданием был именно украинский периодический научный журнал «Проблемы высшей школы».

Ключевые слова: дидактика, высшее образование, историография, правительственная политика, дидактическая проблематика, Восточный регион Украины.

Trotsko A.V., Holubnycha L.O. Impact of Governmental Policy on Higher Education on Historiography of Higher School Didactics in Eastern Region of Ukraine (70-80-ies. XX century). The article deals with the 70-80 years of the last century. It summarizes the state policy on higher education, which affected the development of the theory of university teaching and didactic thoughts of scientists of East Ukrainian region. Considerable attention is paid to the analysis of the main resolutions of the Council of Ministers of the USSR and the Central Committee on these issues. We determined core instructions and guidance of the Ministry of Higher Education of the USSR, which affected the educational researches of scientists of the studied region. Tasks that were presented to universities by the state leadership are pointed out. The list of problems of didactics in higher school, which were developed by scientists of the outlined region in accordance with government objectives, is found out. It is underlined that under influence of government policy on higher education in the territory of the USSR numerous specialized publications devoted to the issues of higher education were established. The scientists of the region could promote their views in them. It is noted that the first and the leading among them was Ukrainian periodic scientific journal "Problems of high school".

Keywords: didactics, higher education, historiography, government policies, didactic perspective, Eastern Region.

Постановка проблеми. У незалежній Україні одним із головних завдань історіографічної галузі історії педагогіки стало незаангажоване об'єктивне вивчення власної історико-педагогічної науки. Щоб досліджувати процес розвитку будь-якої науки, необхідно розуміти, що викликає ті чи інші зміни в ній, що активізує діяльність науковців, як та чому змінюється проблематика їхніх наукових розвідок. Відомо, що на історіографії, зокрема педагогічній, позначаються різні фактори, серед яких і вплив конкретно-історичних умов. Певна державна політика має безпосереднє відношення до створення конкретних історичних умов, у яких буде розвиватися та чи інша наука. Отже,

щоб простежити розвиток теорії навчання у вищій школі, потрібно з'ясувати вплив урядової політики з питань вищої освіти на неї.

На сучасному етапі розвитку суспільства система вищої освіти зазнає суттєвих змін: змінюється педагогічна парадигма, збільшується обсяг самостійної роботи, зменшується кількість аудиторних годин. Отже, особливо важливими сьогодні є не втратити позитивні напрацювання, що накопичила дидактика вищої школи за минулі роки.

Оскільки існує думка (А. Коржуєв, В. Попков), що підґрунтя дидактики вищої школи було закладене в 70-х роках минулого століття в працях радянських учених (С. Архангельського [1; 2], В. Загвязинського [4], І. Лернера [5] та ін.), ми вирішили сфокусувати наше дослідження на 70 – 80-х роках ХХ століття, коли теорія навчання у вищій школі сформувалася як наука та почала активно розвиватися.

Аналіз досліджень з питань педагогічної історіографії свідчить, що останнім часом була започаткована велика робота у цій галузі. Її засновником поправу можна вважати О. Сухомлинську, яка не тільки видала низку робіт з теоретичних та практичних питань педагогічної історіографії, але й запропонувала всеукраїнську історико-педагогічну науково-практичну конференцію «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень». Вагомий внесок у розвиток теорії педагогічної історіографії зроблено в дисертації та численних роботах Н. Гупана. Детальний аналіз педагогічної історіографії регіонів України здійснено Л. Голубничою (Східного) [3], І. Стражніковою (Західного). з'являється велика кількість студій, присвячених історіографії окремих проблем в історико-педагогічній науці (Л. Березівська, Л. Войтова, О. Мисечко, О. Мушка, С. Ситняківська, І. Федосова та ін.)

Однак на сьогодні не достатньо висвітленим залишається вплив державної політики на історіографію дидактичної вузівської думки науковців та викладачів Східного регіону України 70-80-х рр. минулого століття.

Мета статті узагальнити та проаналізувати Постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС та інших державних установ щодо вищої освіти, які сприяли розвиткові дидактичної думки науковців Східноукраїнського регіону 70-80-х рр. ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Зі зростанням масштабів виробництва, удосконаленням його технічної бази, ускладненням господарських зв'язків значно посилювалося значення праці інженерів та техніків, співробітників науково-дослідних і проектно-конструкторських інститутів – спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою, що викликало необхідність безперервного розширення і вдосконалення вищої освіти, підвищувало потребу у висококваліфікованих спеціалістах.

На нашу думку, поштовхом до розвитку вищої школи й активізації дидактичних пошуків науковців країни, зокрема ВНЗ Східного регіону України, стало прийняття 22 січня 1969 р. Радою Міністрів СРСР постанови № 64 «Про затвердження положення про вищі навчальні заклади СРСР» [18]. У ній було викладено загальні положення щодо структури, повноважень і функцій вищих навчальних закладів і чітко визначені їх головні завдання, серед яких розвиток дидактичних ідей спричинили такі:

- здійснювати підготовку висококваліфікованих фахівців із глибокими теоретичними та необхідними практичними знаннями зі спеціальності, що озброєні новітніми досягненнями вітчизняної та зарубіжної науки й техніки;
- постійно підвищувати якість підготовки фахівців з урахуванням вимог сучасного виробництва, науки, техніки, культури та перспектив їх розвитку;
- виконувати науково-дослідні роботи, що сприяють вирішенню завдань розвитку народного господарства;
- створювати високоякісні підручники та навчальні посібники;
- здійснювати підготовку науково-педагогічних кадрів;
- підвищувати кваліфікацію викладацького складу ВНЗ та фахівців із вищою освітою, котрі працюють у відповідних галузях народного

господарства;

- поширення наукових і політичних знань серед населення.

Окремі розділи цього Положення присвячені навчальній і навчально-методичній роботі, а також організації науково-дослідної діяльності у ВНЗ. Зокрема, розробці питань наукової організації навчального процесу, використанню сучасних технічних засобів навчання, що визначило певні напрями досліджень деяких науковців як країни загалом, так і Східноукраїнського регіону.

Аналіз нормативної бази дозволив встановити, що впродовж досліджуваного періоду було прийнято низку постанов Раді Міністрів СРСР і ЦК КПРС стосовно вищої освіти, які вплинули на розвиток дидактичної думки науковців Східного регіону України.

**Постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС щодо вищої освіти,
які сприяли розвиткові дидактичної думки науковців
Східноукраїнського регіону**

ік опри- люд- нення	Назва постанови	Зміст постанови
	2	3
972	«Про заходи щодо подальшого вдосконалення вищої освіти в країні» [8]	Спрямувати зусилля ВНЗ на подальше поліпшення якості підготовки кадрів для народного господарства, науки й культури відповідно до вимог науково-технічного прогресу; створити раду з вищої школи при Міністерстві вищої та середньої спеціальної освіти; створити раду ректорів ВНЗ з метою узагальнення й поширення позитивного досвіду щодо організації навчального процесу тощо; здійснити упродовж 1972-1974 рр. заходи щодо вдосконалення навчальних планів і програм ВНЗ у напрямі посилення підготовки студентів із загальнонаукових і загальнотехнічних дисциплін і проведення практики з урахуванням сучасних

		<p>вимог науки та виробництва, поліпшення підготовки фахівців у галузі НОП та управління, інженерної психології, промислової естетики й електронно-обчислювальної техніки; систематично оновлювати зміст усіх навчальних дисциплін, активно впроваджувати нові, прогресивні методи навчання студентів із застосуванням ТЗН, розвивати форми творчого здобуття знань; звернути особливу увагу на підготовку фахівців широкого профілю; поліпшити підготовку фахівців з вечірньої та заочної форм вищої освіти; переглянути перелік спеціальностей, з яких здійснюються ці форми освіти, зміцнити кафедри викладачами високої кваліфікації; поліпшувати діяльність підготовчих відділень; забезпечити вчасне видання підручників, особливо з новітніх напрямів науки й техніки; розробити систему перепідготовки кадрів з перспективних напрямів науки й техніки; здійснити заходи щодо вдосконалення виробничої практики студентів; організувати інститути підвищення кваліфікації викладачів; залучити видатних науковців до підготовки студентів з актуальних науково-технічних проблем; забезпечити підвищення технічного рівня й ефективності науково-дослідної діяльності ВНЗ.</p>
984	<p>«Про заходи з удосконалення підготовки, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів системи просвітництва та професійно-технічної освіти й поліпшення умов їх праці та побуту» [10]</p>	<p>Забезпечити вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; зосередити зусилля педагогічних колективів на підвищенні рівня професійної й ідейної підготовки майбутніх учителів; зміцнити зв'язок із життям, поєднати навчання з виробничою працею; розширити вивчення суспільних наук; звернути особливу увагу на вивчення випускниками педагогічних ВНЗ основ сучасного виробництва, методів організації політехнічного, трудового навчання, суспільно корисної, виробничої праці, професійної орієнтації учнів; поліпшити психолого-педагогічну та методичну підготовку вчителів; ввести педагогічну практику студентів.</p>
	«Про заходи	Вийти на нову якість підготовки фахівців

987	щодо корінного поліпшення якості підготовки та використання спеціалістів із вищою освітою в народному господарстві» [9]	у міцному зв'язку із суттєвим поліпшенням їх використання, збагатити ідейно-теоретичний, гуманітарний зміст вищої освіти, посилити її зв'язок із суспільною практикою; здійснити докорінну перебудову навчального процесу та структури підготовки кадрів; забезпечити перехід до підготовки фахівців широкого профілю на основі поєднання фундаментальних загальнонаукових, загальнопрофесійних знань і спрямованої практичної підготовки; розробити та ввести нові навчальні плани та програми; передбачити розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців, посилення індивідуальної підготовки; підвищити роль самостійної роботи студентів, поліпшити її планування, організацію та контроль; широко використовувати активні методи навчання; розвивати науково-дослідну роботу студентів як обов'язковий елемент підготовки фахівців тощо.
987	«Про підвищення ролі вузівської науки в прискоренні науково-технічного прогресу, поліпшенні якості підготовки спеціалістів» [12]	Забезпечити підвищення ефективності науки у ВНЗ, збільшення її внеску в прискорення науково-технічного прогресу, вирішення найважливіших завдань соціально-економічного розвитку, поліпшення якості підготовки кадрів; підвищити теоретичний рівень й актуальність науково-дослідних робіт, що виконуються у ВНЗ, розширити їх масштаби, посилити їх вплив на народне господарство, передбачити випереджаючий розвиток фундаментальних досліджень; подолати недоліки в організації та проведенні наукових досліджень у ВНЗ.
987	«Про заходи щодо поліпшення підготовки та використання науково-педагогічних і наукових кадрів» [11]	Забезпечити докорінне поліпшення складу науково-педагогічних і наукових кадрів; подолати недоліки у використанні професорсько-викладацького складу, посилити вимоги до нього; створити сприятливі умови для творчої діяльності викладачів; здійснити перебудову підготовки науково-педагогічних кадрів, як невід'ємну складову системи безперервної освіти в країні; поліпшити організацію підвищення кваліфікації викладачів.
	«Основні	Здійснити докорінну перебудову вищої та

987	напрями перебудови вищої та середньої спеціальної освіти в країні» [19]	середньої спеціальної освіти в напрямках: зростання ролі вищої освіти в умовах прискорення соціально-економічного розвитку країни; інтеграції освіти, виробництва й науки; підвищення якості підготовки фахівців; відповідності підготовки фахівців різного профілю до рівня сучасних вимог; виховання ідейних і суспільно активних фахівців; розвитку ВНЗ науки як основи поліпшення підготовки фахівців в умовах науково-технічного прогресу; поліпшення якісного складу науково-педагогічних кадрів; посилення ролі ВНЗ у підвищенні кваліфікації та перепідготовці фахівців; технічного переобладнання ВНЗ; удосконалення управління вищою освітою.
-----	---	---

Аналіз таблиці свідчить, що у зазначений період, по-перше, провідну роль у галузі підготовки фахівців справедливо визнано за денною формою навчання у ВНЗ; по-друге, висувалися конкретні завдання дидактичного характеру з метою поліпшення якості підготовки кадрів для народного господарства; по-третє, впроваджувалася як система підвищення кваліфікації фахівців, зокрема викладачів, так і система перепідготовки кадрів; по-четверте, важливість здійснення науково-дослідної роботи у ВНЗ країни пов'язувалася насамперед із завданнями поліпшення якості підготовки майбутніх спеціалістів; по-п'яте, підкреслювалася необхідність удосконалення фундаментальної підготовки спеціалістів, озброєння їх глибокими знаннями загальнонаукових і загальнотехнічних дисциплін.

Під час аналізу досліджуваних постанов Раді Міністрів СРСР і ЦК КПРС з'ясовано, що на окресленому періоді вони визначали такі завдання для вищої освіти:

- поліпшувати якість підготовки фахівців із вищою освітою відповідно до вимог науково-технічного прогресу;
- узагальнювати й поширювати позитивний досвід з організації навчального процесу у ВНЗ;

- удосконалювати навчальні плани й програми ВНЗ у напрямі посилення підготовки студентів із загальнонаукових і загальнотехнічних дисциплін і проведення практики з урахуванням сучасних вимог науки та виробництва, систематично оновлювати зміст усіх навчальних дисциплін;
- приділити увагу здійсненню підготовки фахівців за новими актуальними напрямками, зокрема в галузі НОП та управління, інженерної психології, промислової естетики й електронно-обчислювальної техніки тощо, залучати видатних науковців до підготовки студентів з актуальних науково-технічних проблем;
- активно впроваджувати нові, прогресивні методи навчання студентів із застосуванням ТЗН, розвивати форми творчого здобуття знань;
- звернути особливу увагу на підготовку фахівців широкого профілю відповідно до вимог сучасного виробництва;
- у галузі вечірньої та заочної форм навчання: поліпшувати підготовку фахівців з вечірньої та заочної форм вищої освіти, переглянути перелік спеціальностей, з яких здійснюються ці форми освіти, зміцнювати кафедри висококваліфікованими викладачами, поліпшувати діяльність підготовчих відділень;
- забезпечувати вчасну розробку та видання підручників і навчальних посібників;
- розробляти систему перепідготовки кадрів на спеціальних факультетах ВНЗ із перспективних напрямів науки й техніки з числа фахівців, які мають вищу освіту та стаж практичної роботи;
- зміцнювати матеріально-технічну базу вищих закладів освіти;
- здійснювати заходи щодо вдосконалення виробничої практики студентів на базі закріплених за ВНЗ базових підприємств, виробничих об'єднань, науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій;
- підвищувати кваліфікацію викладачів;

- забезпечувати підвищення технічного рівня й ефективності науково-дослідної діяльності ВНЗ у зв'язку із завданнями поліпшення якості підготовки кадрів для народного господарства.

Крім урядових постанов, на активізацію наукових розвідок у царині дидактики вищої школи Східноукраїнського регіону вплинули рішення з'їздів КПРС, інструкції та настанови Міністерства вищої освіти СРСР, зокрема такі документи: «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах відповідно до нових навчальних планів» [17], «Про введення у вищих навчальних закладах нових навчальних планів, затверджених у 1972-1974 рр.» [6], «Про вивчення суспільних наук у вищих навчальних закладах СРСР», «Про організацію викладання суспільних наук відповідно до наказу Мінвузу СРСР від 16 серпня 1974 р. № 683» [14], «Про організацію у вищих навчальних закладах обчислювальних залів для студентів» [15], «Про підвищення ефективності використання обчислювальної техніки у навчальному процесі та науковій роботі вищих навчальних закладів» [13], «Про подальше підвищення якості хімічної підготовки студентів нехімічних вищих навчальних закладів» [7] тощо.

Отже, Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти затвердило план найважливіших науково-дослідних робіт ВНЗ з актуальних проблем вищої освіти. Завдання активно розвивати дидактику вищої школи було висунуте ще в 1968 р.. На третьому пленумі Науково-методичної ради, що відбувся в тому ж році, було поставлене головне запитання: як формувати дидактику вищої школи, усвідомлюючи, з одного боку, зв'язок і спадкоємність вузівської теорії навчання та загальноосвітньої дидактики, а з іншого – її специфіку, різницю як щодо змісту, так і методів реалізації дидактичних принципів.

Для досліджуваного періоду розвитку дидактичних ідей науковцями та викладачами Східноукраїнського регіону важливим є той факт, що урядова політика, а також увага Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти до проблем педагогіки вищої школи сприяли заснуванню численних

спеціалізованих друкованих видань, присвячених питанням вищої освіти, в яких учені того часу мали можливість популяризувати свої думки. Так, на теренах СРСР в окреслений період з'явилися такі журнали «Вопросы вузовской педагогики и методики» (Казань, 1971 р.) (у 1973 р. змінив назву на «Вопросы вузовской педагогики и психологии»), «Вопросы вузовской педагогики» (Іркутськ, 1974 р.), «Высшее и среднее специальное образование за рубежом» (1974 р.) (у 1979 р. змінив назву на «Высшая и средняя специальная школа за рубежом»), «Вопросы воспитания и обучения студентов вуза» (Чебоксари, 1975 р.).

Але першим ще у 1969 р. було засноване українське спеціалізоване періодичне видання «Проблеми вищої школи». Журнал виходив чотири рази на рік і друкував дослідження не лише українських науковців, але й представників інших республік СРСР, не зважаючи на те, що до 1974 р. він видавався українською мовою. Праці вчених, що містилися в зазначеному виданні, вирізнялися ґрунтовністю досліджень. Лише дуже незначна частина статей висвітлювала досвід роботи у ВНЗ країни, більшість з них порушувала теоретико-методологічні питання педагогіки та дидактики вищої школи, засновувалася на зв'язках із психологією, кібернетикою, гігієною, фізіологією тощо. Кожен номер журналу присвячувався окремій актуальній проблемі вищої освіти.

У ході наукового пошуку були виявлені праці науковців і викладачів Східноукраїнського регіону, котрі розробляли такі проблеми вищої школи відповідно до завдань уряду: питання методики викладання суспільних наук; методологію дослідження навчально-виховного процесу вищої школи; психологічні та фізіологічні основи навчально-виховної роботи; основоположні проблеми педагогіки вищої школи; проблеми керування та інтенсифікації навчально-виховного процесу; актуальні проблеми організації та контролю самостійної навчальної роботи студентів; питання психологічної адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ; удосконалення заочної та

вечірньої освіти; шляхи вдосконалення вищої освіти; наукові дослідження студентів; досвід застосування ЕОМ у навчальному процесі; питання наукової організації навчально-виховного процесу; удосконалення фундаментальної підготовки студентів у ВНЗ; проблеми підготовки студентів з окремих дисциплін, зокрема з іноземної мови, фізики, математики; різні аспекти програмованого та проблемного навчання; використання наочності в навчальному процесі; удосконалення навчального процесу за допомогою технічних засобів.

Таким чином, аналіз урядових постанов та наказів профільного міністерства, а також публікацій учених і практиків Східноукраїнського регіону в період 70 – 80-х рр. минулого століття дозволив дійти **висновків** про те, що, по-перше, уряд приділяв вищій освіті значну увагу; по-друге, на дидактику вищої школи впливали постанови уряду та накази профільного міністерства; по-третє, висувалися конкретні завдання як дидактичного характеру, так і такі, що сприяли розвитку дидактики вищої школи; по-четверте, проаналізовані нормативні документи позначилися на проблематиці дидактичних досліджень науковців регіону; по-п'яте, пошуки способів підвищення ефективності викладання й оптимізації навчально-пізнавальної діяльності сприяли розробці різних аспектів програмованого навчання, використання наочності в навчальному процесі, проблемного навчання, удосконалення навчального процесу за допомогою технічних засобів тощо; по-шосте, завдання, висунуті державою, дали поштовх до заснування низки спеціалізованих друкованих видань, де науковці, зокрема окресленого регіону, мали можливість публікуватися; по-сьоме, українське періодичне видання, присвячене проблемам вищої школи, був одним із перших і найкращих наукових журналів.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати дослідження інших чинників, що вплинули на історіографію дидактики вищої школи регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. – М. : Высш. шк., 1974. – 384 с.
2. Архангельский С. И. Некоторые проблемы теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. – М. : Знание, 1973. – 68 с.
3. Голубнича Л. О. Розвиток дидактики вищої школи Сходу України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Л. О. Голубнича. – Харків : ХНАДУ, 2014. – 372 с.
4. Загвязинский В. И. Основы дидактики высшей школы : учеб. пособие / В. И. Загвязинский, Л. И. Гриценко. – Тюмень : Тюмен. правда, 1978. – 91 с.
5. Лернер И. Я. Дидактическая система методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1976. – 64 с.
6. О введении в высших учебных заведениях новых учебных планов, утвержденных в 1972 – 1974 гг. : приказ министра высшего и среднего специального образования СССР от 29 апреля 1974 г. № 397 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 166.
7. О дальнейшем повышении качества химической подготовки студентов нехимических высших учебных заведений : из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 10 мая 1971 г. № 387 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 201–203.
8. О мерах по дальнейшему совершенствованию высшего образования в стране : из постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 18 июля 1972 г. № 535 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 26–29.
9. О мерах по коренному улучшению качества подготовки и использования специалистов с высшим образованием в народном хозяйстве : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 13 марта 1987 г. № 325 // Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране. – К., 1987. – С. 38–45.
10. О мерах по совершенствованию подготовки, повышению квалификации педагогических кадров системы просвещения и профессионально-технического образования и улучшению условий их труда и быта : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 12 апреля 1984 г. № 316 // Народное образование в СССР : сб. норматив. актов. – М. : Юрид. лит., 1987. – С. 275–277.
11. О мерах по улучшению подготовки и использования научно-педагогических и научных кадров : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 13 марта 1987 г. № 327 // Народное образование в СССР : сб. норматив. актов. – М. : Юрид. лит., 1987. – С. 271–275.

12. О повышении роли вузовской науки в ускорении научно-технического прогресса, улучшении качества подготовки специалистов : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 13 марта 1987 г. № 326 // Народное образование в СССР : сб. норматив. актов. – М. : Юрид. лит., 1987. – С. 264–270.

13. О повышении эффективности использования вычислительной техники в учебном процессе и научной работе высших учебных заведений : из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 22 августа 1973 г. № 698 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 200–201.

14. Об изучении общественных наук в высших учебных заведениях СССР : из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 16 августа 1974 г. № 683 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 192.

15. Об организации в высших учебных заведениях вычислительных залов для студентов : из приказа министра высшего и среднего специального образования СССР от 6 мая 1972 г. № 356 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 198–200.

16. Об организации подготовительных отделений при высших учебных заведениях : из постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 20 августа 1969 г. № 681 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 108–110.

17. Об организации учебного процесса в высших учебных заведениях по новым учебным планам : инструктивное письмо Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 26 апреля 1974 г. № 26 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 166–167.

18. Об утверждении Положения о высших учебных заведениях СССР : постановление Совета Министров СССР от 22 января 1969 г. № 64 // Высшая школа : сб. основ. постановлений, приказов, инструкций / под ред. Е. И. Войленко. – М., 1978. – С. 46–55.

19. Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране. – К. : Высшая школа, 1987. – 86 с.